

*Солдатова Л. П.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Київського університету імені Бориса Грінченка*

ВИКОРИСТАННЯ ТЛУМАЧНОЇ ФОРМУЛИ ЗНАЧЕННЯ ІДІОМИ ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ АВТЕНТИЧНОСТІ МІЖМОВНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Анотація. У статті розглядаються проблеми збереження автентичності дискурсів у процесі міжмовної трансформації ідіом та запобігання конфліктам «картин світу» носіїв із різними «мовами первинної соціалізації» (ЛПС).

«Дослівний переклад», «інтуїтивний переклад», «асоціативний переклад» або «комп'ютерний переклад» не можуть забезпечити необхідну та достатню кореляцію інформації, крім одиничних випадків збігів.

Пропонується використання інформаційно-кореляційного критерію розмежування ідіом, заснованого на процесі створення удосконаленої тлумачної формули значення ідіоми, який здатен забезпечити деталізований інформаційний аналіз, повноту та однозначність міжмовної трансформації та наявність або відсутність кореляції інформації по суті для розуміння значення ідіом та для досягнення автентичності міжмовних перекладів та правильного використання людьми з різними «мовами первинної соціалізації».

Використання удосконаленої тлумачної формули значення ідіоми для кодування або декодування та договірних умов достатньо для визначення стрижневого інформаційного значення і запобігає утворенню інформаційних помилок.

Це дає змогу зняти невизначеність аналізованого інформаційного масиву та визначає спільні частини обсягу проаналізованої інформації.

Наведений у статті приклад міжмовної трансформації двох ідіом «sucked orange» (англ.) та «вичавлений лимон» (укр.) підтверджує необхідність і достатність використання запропонованого інформаційно-кореляційного критерію розмежування, успішність технології його використання.

Дотримання договірних умов та знаходження «векторів інформаційної відповідності» за унормованими характеристичними ознаками забезпечують якісну міжмовну трансформацію ідіом, підвищує ефективність міжмовних комунікацій та формує «вторинну мовну особистість».

Отримані результати та виявлення наявності або відсутності кореляції інформації по суті дають можливість виявити вектори інформаційної відповідності та визначити відповідність інформаційної суті як у «поверхнево» однакових ідіомах, так і у «поверхнево» різних ідіомах.

І в процесі формування інформації (дискурсах) не вступають у конфлікт і не виникає невідповідність у «картинах світу» носіїв різних «мов первинної соціалізації» в процесі міжмовного перекладу ідіом.

Запропонована технологія може бути використана в теорії та практиці перекладу, укладанні міжмовних тлумачних словників ідіом, методиці навчання і вивчення іноземних мов. Вона забезпечує достовірність інформації в процесах міжмовної комунікації та запобігає комунікативним бар'єрам у процесі спілкування людей з різними «мовами первинної соціалізації».

Не виключена можливість подальшого розроблення алгоритму та програмного забезпечення для автоматизації перекладу за розробленою універсальною тлумачною формулою значення ідіоми та кореляцією інформації у процесі міжмовної трансформації ідіом, що може значно спростити процес міжмовних перекладів ідіом.

Ключові слова: ідіома, дискурс, кореляція, тлумачна формула значення ідіоми.

Постановка проблеми. У статті розглядається проблема збереження інформаційної автентичності ідіом у процесі міжмовних трансформацій.

Розділені національними, культурними, мовними кодовими системами та «картинами світу» соціуми об'єднані бажанням міжмовного, міжкультурного та міжособистісного спілкування як у професійних, так і в непрофесійних сферах діяльності. Тому пошук засобів виявлення та пізнання сутності (внутрішнього змісту) інформації для досягнення достовірності у процесі міжмовних трансформацій ідіом у «мові первинної соціалізації» (МПС) та «мові вторинної соціалізації» (МВС) та навпаки стає науковою проблемою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мовознавці приділяють багато уваги дослідженням різних аспектів вивчення ідіом:

- теоретичним [1; 2; 3; 4; 5];
- стилістичним [6];
- лексикографічним [7; 8; 9];
- методичним [10; 11].
- практичним [10; 12].

Але недостатньо уваги приділяється синтезу, опрацюванню та удосконаленню методів і засобів запобігання руйнування сенсу інформаційного масиву ідіоми для забезпечення автентичності міжмовної трансформації.

Актуальність цього дослідження полягає в необхідності пошуку векторів інформаційної відповідності (ВІВ) значення ідіоми в одній мові зі значенням ідіоми в іншій мові, що необхідно та достатньо для досягнення автентичності під час обміну інформацією та міжмовних трансформацій.

Індивіди з різними мовами соціалізації, які не знайомі з ідіомою мови джерела, часто прирівнюють її значення до суми значень акусто-графічних кодів (АГК) (слова) або проводять аналіз сприйнятої інформації, ігноруючи дискурс як процес формування інформації свідомістю людини [13, с. 442–447], тобто кореляційна перевірка проводиться з погляду власної «картини світу»: аналізу переконань, цінностей, власної культури тощо.

Це призводить до некоректності та інформаційних помилок: різної інтерпретації, руйнування інформації, що в результаті призводить до конфлікту «картин світу».

Мета дослідження:

– використання удосконаленої тлумачної формули значення ідіоми (ТФЗІ) та інформаційно-кореляційного критерію (ІКК) для автентичного тлумачення інформаційної суті ідіом будь-яких культур і національних мовних кодових систем (НМКС);

– розроблення алгоритму перекладу – деталізований інформаційний аналіз, який здатен запобігти появі інформаційних помилок під час кодування та декодування;

– знаходження за певними унормованими характеристичними ознаками векторів інформаційної відповідності (ВІВ) інформації, яка міститься в ідіомах мови оригіналу (МО) (або мови джерела) та цільової мови (ЦМ) для визначення ступенів кореляції інформації по суті у цих значеннях та автентичності кодової та декодової трансформації інформації;

– демонстрація прикладу використання запропонованої технології міжмовних трансформацій ідіом.

Об'єктом дослідження є ідіоми, тому що вони викликають багато спотворень та неоднозначностей у процесі кодування та декодування інформації людьми з різними МПС та МВС.

Предметом дослідження є проблема досягнення автентичності у процесі міжмовних трансформацій ідіом.

Наукова новизна. На основі ІКК створена необхідна та достатня удосконалена ТФЗІ та проведено пошук ВІВ для автентичних міжмовних кодувань та декодувань інформації, яка міститься в ідіомах.

Виклад основного матеріалу. Ідіома, сформована та збережена соціумом, відображає образ об'єкта реальності, зумовлений соціолінгвістичними конотаціями, внутрішньолінгвістичними значеннями, зумовленими соціальною дійсністю, культурою, звичаями, традиціями.

Головна проблема міжмовних трансформацій ідіом полягає в тому, що заміна, перестановка чи пропущення компонента або компонентів без змін або без істотної зміни змісту неможливі.

АГК в ідіомах пов'язані системно-змістовими відносинами. Як показує практика, «дослівний переклад», «інтуїтивний переклад», «асоціативний переклад» [14] або «комп'ютерний переклад» можуть інколи забезпечити кореляцію інформації за рахунок випадкового збігу.

Інформація в «поверхнево» однакових та «поверхнево» різних ідіомах має такі комунікаційні бар'єри:

1) «поверхнево» однакові ідіоми:

– з однаковими ключовими АГК: «з'їсти собаку» (укр.) (мати великий досвід у якійсь справі, знати щось до тонкощів), переклад – «to eat a dog» (англ.) (з'їсти свійську тварину родини собачих);

– «to eat a hot dog» (англ.) (з'їсти хот-дог (бутерброд із сосискою або ковбаскою); переклад – «з'їсти гарячу собаку» (укр.) (з'їсти гарячу свійську тварину родини собачих);

2) «поверхнево» різні ідіоми:

– з різними ключовими АГК: «black sheep» (англ.) (чорна вівця) та «біла ворона» (укр.), які застосовують для опису людини, яка відрізняється від навколишніх зовнішнім виглядом, поведінкою, поглядами, інтересами [15, с. 441].

Такі комунікаційні бар'єри призводять до виникнення неоднозначності інформації у процесі як кодування, так і декодування в МПС та МВС.

Базовий алгоритм використання ІКК для пізнання сутності ідіоми:

1) формування ТФЗІ за позиціями порівняння, зберігаючи при цьому істотні характеристики суті (найголовнішого і суттєвого) інформації та ДУ:

– вираження специфічних особливостей ідіоми МО (або мови джерела);

– вираження специфічних особливостей ідіоми ЦМ;

2) порівняння інформаційних масивів ТФЗІ за позиціями порівняння;

3) знаходження ВІВ по суті (найголовніше та істотне) в ідіомах за позиціями порівняння;

4) висновок.

Договірні умови (ДУ):

1) наявність або відсутність кореляції інформації по суті в однакових ключових АГК не є показником наявності (П) або відсутності (А) кореляції інформації по суті в ідіомах;

2) наявність кореляції інформації по суті в інформаційних масивах є показником наявності кореляції інформації по суті (П);

3) відсутність (А) кореляції інформації в інформаційних масивах є показником відсутності кореляції інформації по суті (А);

3) тільки визначення перетину ВІВ по суті всіх кореляцій у сукупності показує наявність (П) або відсутність (А) кореляції по суті в аналізованих ідіомах.

Структура та приклад побудови ТФЗІ (за позиціями порівняння та ДУ) та знаходження ВІВ ідіом:

«sucked orange» (англ.) (висмоктаний апельсин)	«вичавлений лимон» (укр.)
1. Аналітичний опис (тлумачення) сутності центральних АГК:	
orange – великий круглий соковитий цитрусовий фрукт із жорсткою яскравою червонувато-жовтою шкіркою [16]; апельсин – плодове цитрусове дерево, яке дає їстівні запашні, соковиті плоди жовтогарячого кольору [17].	лимон – плодове цитрусове дерево, яке дає їстівні плоди овальної форми, з товстою жовтою пахучою шкіркою, кислий на смак [17]; лимон – <i>яскраво-жовтий плід із дуже кислим соком</i> [16].
(П = наявність і А = відсутність кореляційного зв'язку)	
orange А лимон	лимон А orange
Sucked – відсмоктаний (простий (неозначений) минулий час та дієприкметник минулого часу від «suck») – всмоктувати рідину з чогось у рот відсмоктуванням [16].	Вичавлений (пасивний дієприкметник минулого часу до дієслова «вичавити») – стискаючи, здавлюючи що-небудь, виділяти рідину, рідку масу [17].
sucked А відсмоктаний	вичавлений А sucked
2. Аналітичний опис (тлумачення) функціональної суті ідіоми: 2.1. Пряме значення	
апельсин без соку	лимон без соку
апельсин без соку А лимон без соку	лимон без соку А апельсин без соку
3. Аналітичний опис (тлумачення) функціональної суті ідіоми: 3.1. Переносне значення	
1) вказівка на фізичну активність людини (здоров'я); 2) стан емоційного здоров'я – депресивний стан; 3) фізичний або емоційний стан дискомфорту [18].	1) вказівка на фізичний стан дискомфорту через хворобу, втому; 2) вказівка на самопочуття – депресивний стан; 3) вказівка на емоційний стан дискомфорту через переживання [19].
sucked orange П вичавлений лимон	вичавлений лимон П sucked orange
4. Синоніми до «переносного значення»	
виснаження, знесилення	виснаження, знесилення, змучення
sucked orange П вичавлений лимон	вичавлений лимон П sucked orange

5. Антонімі до «переносного значення»	
енергія	енергія
sucked orange ∩ <i>вичавлений лимон</i>	<i>вичавлений лимон</i> ∩ sucked orange
6. Особливості «картин світу»:	
6.1. Лінгвістичні стереотипи // поняття, національна специфіка та авторський стиль	
відсутність стану благополуччя, бадьорого і активного стану	відсутність стану благополуччя, бадьорого і активного стану
sucked orange ∩ <i>вичавлений лимон</i>	<i>вичавлений лимон</i> ∩ sucked orange
6.2. Історичний та національний культурний елемент	
У XV столітті апельсин потрапив в Європу [20]. На початку XVIII апельсини з'явилися у Російській імперії і в Україні [21].	У другій половині XVII століття були завезені дерева лимона в Україну (м. Умань) [22].
6.3. Символізм інформації	
стан виснаження, відсутність стану благополуччя, бадьорого і активного стану	стан виснаження, відсутність стану благополуччя, бадьорого і активного стану
sucked orange ∩ <i>вичавлений лимон</i>	<i>вичавлений лимон</i> ∩ sucked orange
7. Стилистична (емоційно-експресивна) функція:	
7.1. Нейтральна конотація	
sucked orange ∩ <i>вичавлений лимон</i>	<i>вичавлений лимон</i> ∩ sucked orange
7.2. Позитивна конотація	
sucked orange ∩ <i>вичавлений лимон</i>	<i>вичавлений лимон</i> ∩ sucked orange
7.3. Негативна конотація	
sucked orange ∩ <i>вичавлений лимон</i>	<i>вичавлений лимон</i> ∩ sucked orange
8. Загальний висновок: наявність/відсутність кореляційного зв'язку	
«sucked orange» ∩ « <i>вичавлений лимон</i> »	« <i>вичавлений лимон</i> » ∩ «sucked orange»

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків.

Запропонований ІКК, заснований на створенні удосконаленої ТФЗІ, здатен забезпечувати деталізований інформаційний аналіз, повноту та однозначність одиниці міжмовних трансформацій для досягнення розуміння їх значення, правильного використання людьми з різними МПС, запобігати утворенню інформаційних помилок, зняти невизначеність з інформаційного масиву і забезпечити підвищення ефективності комунікації та формування «вторинної мовної особистості».

Результати дослідження показують переваги запропонованого методу: 1) незалежність дискурсу від НМКС; 2) однозначне розуміння специфічності «картини світу» та лексичного значення; 3) визначення ВІВ, які зберігаються в ідіомах; 4) можливість свідомого кодування та декодування смислових зв'язків між ідіомами свідомістю людини.

Запропонований метод не залежить від мови, може бути використаний у теорії та практиці перекладу для визначення ВІВ значень ідіом, у складанні словників, методиці навчання та вивчення іноземних мов, не виключає подальшої можливості розроблення алгоритму та програмного забезпечення для автоматизації аналізу ідіоми.

Література:

- Cowie A.P. (ed.) (1998). *Phraseology: Theory, Analysis, and Applications*. Oxford: Oxford University Press. 272 p. <https://www.amazon.com/Phraseology-Analysis-Applications-Lexicography-Lexicology/dp/0198299648>
- Ginsburg R.S. *A course in Modern English Lexicology* Moscow 1979. 32 p.
- Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка / А. В. Кунин. М.: Высшая школа, 1996. 331 с.

- Добровольский Д.О., Малыгин В.Т., Коканина Л.Б. Сопоставительная фразеология (на материале германских языков): Курс лекций. Владимир. 1990. 80 с.
- Кунин А.В. Английская фразеология [English phraseology]. Москва: Высшая школа, 1970. 344 с.
- Болотнікова А.П., Бечкало Н.В., Маркіна А.І., Сидорова А.К. Особливості перекладу фразеологічних одиниць із зоонімами. Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», № 7.1 (83.1), 2020. С. 20–23.
- Англо-український фразеологічний словник [уклад. К.Т. Баранцев]. – 2-ге вид., випр. К.: Знання, 2005. 1056 с.
- Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь. / Александр Владимирович Кунин. М.: Русский язык – Медиа, 2006. 571 с.
- Daphne M. Gulland. *Dictionary of English Idioms*. – London: Penguin Books, 1994. – 304p.
- Галишин І.М. Розвиток навичок перекладу англomовних фразеологічних одиниць на заняттях з іноземної мови / І.М. Галишин, Н.З. Луцик, З.В. Данилова // Мова і культура. – 2011. – Вип. 14, т. 7. – С. 427–434.
- Baker Mona. In *Other Words. A coursebook on translation*. Retrieved from https://www.academia.edu/5675886/In_Other_Words_A_Coursebook_on_Translation/ Друге видання. – Routledge, 2011. – xviii, 332 p. – ISBN 978-0-203-83292-9
- Жумаева, Н.Г. The ways of translation of phraseological units with colors / Н.Г. Жумаева, Д.А. Турсунова. – Текст: непосредственный // Молодой ученый. – 2017. – № 15 (149). С. 698–700.
- Солдатова Л.П. Відносини: дискурс – інформація // «STUDIA LINGUISTICA». Зб.наук.праць. Випуск 5. Ч.2. – Вид-во Київського університету імені Тараса Шевченка, 2011. С. 442–447 (543 с.)
- Добровольский Д.О. Ассоциативный фразеологический словарь русского языка [Текст] / Добровольский Д. О., Караулов Ю. Н.; РАН, Институт русского языка. – М.: Редакция АСМ, "Помовский и партнеры", 1994. 120 с.
- Soldatova Lesia. One of the technologies to prevent ambiguity in the process of discourse creation for avoiding misunderstandings // *Book of Abstracts. The 7th International Conference EDU–World 2016*. University of Bucharest and University of Pitesti Romania. P. 441.
- ABBY Lingvo x6 3.0.1057.0 <https://programy.com.ua/ua/abby-lingvo>
- Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980) <http://sum.in.ua>
- <https://www.color-meanings.com/orange-color-meaning-the-color-orange>
- <http://getword.ru/ukr/slovari.php>
- История продуктов и блюд. Апельсин длинное путешествие к столу. <http://histpro.narod.ru/orange.html>
- <https://bober.ru/eda/frukty/takie-raznye-apelsiny>
- <https://balemla.com/index.php>

Soldatova L. The explanatory formula idioms's meaning using in interlanguage transformations

Summary. The article considers the problems of preserving the authenticity of discourses in the process of interlanguage transformations of idioms and prevention of conflicts of «pictures of the world» of speakers with different «Languages of primary socialization» (LPS).

«Literal translation», «divinatory translation» (intuitive), «associative translation» or «computer translation» cannot provide the necessary and sufficient correlation of information, except solitary instances of infrequent coincidence.

The algorithm of information-correlation criterion (ICC) method of the idiom's essence is proposed for using.

It is based on the improved explanatory formula of idiom's meaning (EFIM). EFIM is able to provide a detailed information analysis, complete and unambiguous interlanguage

transformation of idioms for achievement understanding of its meaning and correct usage by people with different «LPS».

Using of the improved EFIM for encoding or decoding and additional conditions is sufficient to determine the main information meaning and prevents of information errors.

It allows to remove the ambiguity of the analyzed information arrays and determines the common parts of the body of the analyzed information.

The given example of a pair of idioms «sucked orange» (English) and «squeezed lemon» (Ukrainian) confirms the necessity and sufficiency of the proposed ICC and the success of the technology of its use.

Observance of additional conditions and «vectors of informational correspondence» (VIC) findings according to standardized characteristic features ensure high-quality interlanguage transformation of idioms increases the efficiency of interlanguage communications and forms «a secondary language personality» (SLP).

The obtained results make it possible to identify VIC correspondence and determine the correspondence

of information essence in "superficially" identical idioms and "superficially" different idioms.

The discrepancy between the "pictures of the world" of the bearers of different "Languages of primary socialization" doesn't arise and doesn't conflict in the process of information formation (discourses) in the process of interlingual translation of idioms.

The proposed technology can be used in the theory and practice of translation, compiling explanatory dictionaries of idioms, methods of teaching and learning foreign languages. It ensures the authenticity of information in the processes of interlingual communication and prevents communication barriers in the process of people's communication with different "Languages of primary socialization".

The possibility of further development of algorithm and software for automation of idiom analysis according to the developed universal EFIM and correlation of information in the process of interlanguage transformation of idioms is not excluded. It can greatly simplify the process of translating.

Key words: idiom, discourse, correlation, explanatory formula idiom's meaning; authenticity.